

Психічне здоров'я населення як соціально значущий ресурс безпеки держави

<https://doi.org/10.67242/conference-2026-05>

Лариса Данильчук, доктор педагогічних наук, професор,
*професор кафедри соціальної педагогіки,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(м. Лубни), Україна*

Вступ. У сучасних умовах глобальних трансформацій, соціально-економічної нестабільності, воєнних конфліктів, та кризових явищ особливої значущості набуває проблема психічного здоров'я населення як стратегічного ресурсу держави. Психічне здоров'я перестає розглядатися виключно як медична категорія, натомість постає як багатовимірний соціальний феномен, що визначає рівень суспільної стабільності, економічної продуктивності, соціальної інтеграції та національної безпеки. Наголосимо, що в умовах воєнного стану в Україні, масових переміщень населення, травматичного досвіду та тривалого стресу питання збереження та відновлення психічного здоров'я населення набуває особливої актуальності, оскільки воно безпосередньо впливає на загальну здатність суспільства до адаптації, опору кризам та відновлення після них. Обговорення. Психічне здоров'я визначається стан психічного добробуту, що дає змогу людині впоратися зі стресорами, усвідомлювати свої здібності, добре навчатися і працювати, робити свій внесок у життя громади. Психічне здоров'я передбачає змогу приймати рішення, будувати взаємини та бути суб'єктом у своєму житті, впливати на світ довкола. Тобто йдеться не стільки про відсутність розладів чи їхніх симптомів і не про щастя як втілення всіх найкращих очікувань, скільки про змогу давати собі раду, втілювати власний потенціал і бути активним адекватним членом суспільства (Психічний добробут). Із позицій системного підходу психічне здоров'я населення є результатом взаємодії індивідуальних, соціальних, економічних, культурних та екологічних чинників. Водночас, воно виступає індикатором якості соціального середовища та ефективності державної політики у сфері охорони здоров'я, соціального захисту та освіти. Психічне здоров'я є ключовим чинником формування соціальної стійкості (social resilience) – здатності суспільства протистояти кризам, адаптуватися до змін та відновлюватися після потрясінь (Рейман та ін., 2025). Соціальна стійкість ґрунтується на психологічній готовності населення до подолання труднощів, наявності соціальних зв'язків і підтримки, довірі до інституцій, розвитку адаптивних стратегій поведінки. Зауважимо, що національна безпека традиційно охоплює військову, економічну, політичну, інформаційну та соціальну складові. Відтак, психічне здоров'я населення є фундаментом соціальної безпеки, оскільки визначає: соціальну стабільність суспільства – рівень довіри, згуртованості, відсутність соціальної напруги; економічну продуктивність – працездатність, ефективність діяльності, інноваційний потенціал; демографічну безпеку – якість життя, репродуктивне здоров'я, сімейне благополуччя; обороноздатність держави – психологічну стійкість військовослужбовців та цивільного населення; криміногенну ситуацію – рівень агресії, девіантної поведінки, соціальної дезадаптації тощо. За таких обставин, порушення психічного здоров'я населення може призводити до зростання соціальної напруги, зниження продуктивності праці, поширення деструктивних форм поведінки, що у сукупності становить загрозу національній безпеці. До ключових чинників, що визначають стан психічного здоров'я населення, належать: соціально-економічні:

рівень доходів, безробіття, соціальна нерівність, доступ до ресурсів; політичні та безпекові: воєнні дії, політична нестабільність, міграційні процеси; соціокультурні: рівень соціальної підтримки, ціннісні орієнтації, культурна ідентичність; освітні: рівень психологічної грамотності, доступ до освіти; індивідуально-психологічні: стресостійкість, адаптивність, особистісні ресурси; інституційні: доступність і якість психічного здоров'я сервісів. Вітчизняні та зарубіжні дослідники зауважують, що в умовах війни особливу роль відіграють травматичні події, втрати, вимушене переселення, що значно підвищують ризики розвитку посттравматичних стресових розладів, депресії, тривожних станів. У той час, високий рівень психічного здоров'я сприяє формуванню активної громадянської позиції, відповідальності та солідарності, що є важливими передумовами безпеки держави. З огляду на соціальну значущість психічного здоров'я, вважаємо за доречне виділити такі стратегічні напрями його забезпечення: формування державної політики у сфері психічного здоров'я, інтегрованої у систему національної безпеки; розвиток системи психологічної допомоги – доступної, безперервної, орієнтованої на потреби різних груп населення; профілактика психічних розладів через освітні програми, розвиток психологічної культури; підтримка вразливих категорій населення – військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб, дітей, осіб похилого віку; інтеграція міжвідомчих зусиль – охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, громадських організацій; використання рекреаційних ресурсів як засобу відновлення психоемоційного стану та підвищення життєстійкості. Висновки. Зважаючи на викладені вище міркування, констатуємо: психічне здоров'я населення є стратегічним ресурсом держави та ключовим чинником забезпечення її безпеки. Воно визначає рівень соціальної стабільності, економічного розвитку, обороноздатності та якості життя громадян. Комплексна державна політика у сфері психічного здоров'я передбачає міждисциплінарний підхід, профілактичну спрямованість та орієнтацію на потреби людини через розроблення ефективних моделей психосоціальної підтримки населення, оцінювання рівня психічного здоров'я як індикатора національної безпеки та впровадження інноваційних підходів до його зміцнення. Література: Психічний добробут і психічне здоров'я: чи тотожні ці поняття і як вони взаємопов'язані. URL: <https://moz.gov.ua/uk/psihichnij-dobrobut-i-psihichne-zdorovja-chi-totozhni-ci-ponjattja-i-jak-voni-vzaemopov'jazani> Рейман, Б., Рейман, К., Сухий, О., Пачковський Ю. (2025). Соціальна стійкість українського суспільства в умовах війни: історико-світоглядні виклики. *Axis Europae*, 7, 126–145. doi: 10.69550/3041-1467.7.333203